

EL 75È ANIVERSARI DEL BOMBARDEIG MÉS GRAN SOBRE LA CIUTAT

Març del 1938

Mussolini contra Barcelona

AERONAUTICA MILITÉS

Fotografia feta des d'un avió italià en què s'observa l'explosió d'un camió d'explosius al costat del Coliseum.

«Iniciar a partir d'aquesta nit acció violenta sobre Barcelona amb martelleig diluït en el temps». Amb aquesta freda ordre enviada des de Roma el 16 de març del 1938 es condemnava el miler de barcelonins que van morir en les següents 41 hores. Va ser l'ofensiva aèria més important de la guerra civil. **PER ERNEST ALÓS**

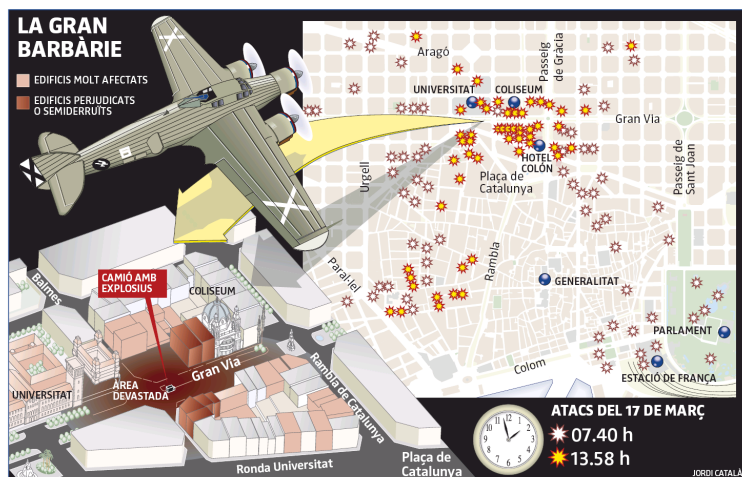
Gernika, les matances infantils de Lleida i Sant Felip Neri, la carnisseria de la Porxada de Granollers, l'extermini de quatre pobles de Castelló només per provar els efectes dels nous Stuka... Són alguns dels bombardejos de les avions alemanya, italiana i franquista que nos'oblidaran mai pels seu

pes simbòlic. Un altre, del qual avui mateix es compleix el 75è aniversari, va quedar gravat en la memòria col·lectiva com el de la bomba del Coliseum. El 17 de març de 1938, un artefacte llançat per un Savoia S-79 va tocar un camió carregat d'explosius a la barcelonina Gran Via que anava des de Montjuïc cap a l'estació de la Sagrera. La immensa explosió va arrasar vehicles, tramvies i edificis sencers, i va acabar amb la mort

d'unes 500 persones. Una d'aquestes persones, Julia Gay, mare dels germans Goytisolo, que havia baixat a Barcelona a comprar regals per al seu marit i els seus fills. Victima –va escriure el seu fill José Agustín el 1955, quan creia que els culpables havien estat els alemanys– «de la peor raza que hubo nunca en la tierra / peor aún que hienas del desierto que pudren lo que tocan. / peor aún que zopilotes que viven de la muerte».

Però, més enllà de la catàstrofe de la Gran Via, ¿per què es va ordenar aquell atac, i què el fa diferent de tants altres? «L'explosió del camió ha distorsionat la memòria: l'important d'aquell bombardeig és el bombardeig, un bombardeig continuat», argumenta David Gesali, coautor amb David Íñiguez del monumental llibre *La guerra aèria a Catalunya* (Dalmau). No solament va ser la fatídica casualitat que va fer

esclatar el camió carregat de nàmita. Van ser 12 tongades, entre la nit del dia 16 i la tarda del 18, enumerades amb detall al llibre *Perill de bombardeig* de Santiago i Elisenda Albertí, per tota la ciutat, i moltes amb xàfecs de bombes de petita potència, destinades a terroritzar la ciutat i el món, amb almenys 979 morts identificats amb noms i cognoms per l'historiador Joan Villarroja i més de 1.500 ferits. «Aquesta

és la diferència, el bombardeig de saturació sobre la ciutat ja es va assajar al gener, però aquell bombardeig, que va encantar Sant Felip Neri, només va tenir dues onades», explica l'historiador Xavier Domènech. «Les alarmes que marcaven el final d'un bombardeig i el principi d'un altre s'ajuntaven i no saben quan començaven i quan acabaven», recordava dimarts passat, durant la commemoració oficial de l'ofensiva aèria, Pilar Llompart, supervivent d'una bomba que va caure a casa seva al carrer de la Boqueria. «Els efectes sobre la població van ser desmoralitzadors, el pànic de no saber si un bombardeig el seguiria un altre, i ser conscients de la impunitat dels atacants. Però l'èxit va ser parcial. No va paraitzar la ciutat, la població va saber resistir i crec que va tenir més efecte en la seva moral la fam que les bombes», planteja Joan Vilarrova.

La major part dels atacs a ciutats de la guerra van tenir objectius militars (ports, trens, fàbriques, centrals elèctriques, dipòsits de combustibles i municions), no el simple martiri de la població. «Les víctimes civils eren el que ara es coneix com a danys col·laterals. Això no exculpava els autors: al revés, encara és pitjor que la mort d'aquestes persones fos alguna cosa que no els importés en absolut», sosté David Gesali. Això si, els bombardejos discriminats de l'any 1938, els que, d'entre els 200.000 soferts en tota la guerra, recorda Villarroya, van causar la major part de les 2.500 víctimes mortals (la meitat de les registrades a tot Catalunya), no tenien cap objectiu militar més

Vista a peu de carrer de la columna de fum que s'elevava des del punt (Balmes-Gran Via) on va esclatar el camió el 17 de març.

L'explosió del camió carregat
d'explosius va
causar la meitat del
total de les víctimes
d'aquells tres dies

que la població. ¿Per què?

Que Mussolini estengués els orígens del feixisme queva provocar en l'món la demostració de força del feixisme italià és una cosa que sempre es va saber (ho va explicar el seu gendre Ciano en les seves memòries) i que en canvi Franco la va trobar més aviat inconvenient (davant l'escàndol internacional, que va mobilitzar les cancelleries del Vaticà, els EUA, França i Anglaterra, va donar ordres que s'interrompés). Però aquell escàndol internacional (i la por davant la misteriosa bomba d'aire líquid desenvolupada pels italians a la qual els rumors que ningú va desmentir atribuïen la gran explosió), era precisament el que buscava el dictador italià.

Matonismè bèl·lic

La motivació de Mussolini ha estat atribuïda a les seves expectatives d'acabar ràpidament la guerra, després de la ruptura del front d'Aragó iniciada el dia 9 de març, o a la pretensió de marcar múscul davant Hitler, que s'havia annexionat Àustria el 12 d'aquell ma-

teix més. En el seu recent *La guerra aèria a Catalunya*, Gosalí i Inguixet sosté que el destinatari de l'**«avis per a navegants»** era França, inquietada davant l'aproximació de les forces de Franco a les seves fronteres i l'Anschluss. El 13 de març, Léon Blum, més proper a la República espanyola, assumí la direcció del Govern francès, i el 15 de març convocà d'urgència els reticents caps d'Estat Major per debatre la resposta a Hitler. Aquí, segons els autors, arriba la decisió de Mussolini: mostrar a França que podria passar a Lió, Tolosa o Marsella en cas de conflicte. Però en les carns dels barcelonins, convertits en peons d'un joc mortal, ■

«Almenys, ara el meu pare té un monument»

Josep Santacana conduïa el camió carregat d'explosius que circulava per la Gran Via

PER **E. A.**

Josep Santacana Domènech tenia 14 mesos aquell fatídic 17 de març de 1938. No té records dels bombardejos, i ni tan sols era a Barcelona en aquelles dates, sinó a Vilobí del Penedès. Però no per això deixa de ser una altra víctima de la salvatjada ordenada per Mussolini: el seu pare, Josep Santacana, de 25 anys, era el soldat que conduïa el camió carregat d'explosius sobre el qual va caure una bomba italiana. «Anava d'un costat a l'altre de Barcelona amb quell camió carregat de trilla. Evidentment, no van recuperar el cos, i no el van poder enterrar. I la família no va poder celebrar el funeral fins al 1940», explica el seu fill, mostrant l'esquela. «Aquell dia vaig tornar a néixer perquè va canviar la meua vida. La meua mare no m'hi va parlar gaire: van ser més aviat els avis els que m'ho van anar explicant tot. Que els italians bombadejaven a tota pastilla que

l'explosió va fer que esclatessin els vidres de mig Barcelona. Es va trigar anys a aclarir que la causa de l'esclat havia estat l'impacte sobre un dels dos camions que traslladaven explosius, però en la seva família sempre es va saber el que va passar. Encara que només ara, impulsat per l'historiador local Carles Querol, Josep Santacana s'hagi animat a explicar el trist protagonisme del seu pare en els fets.

Després de la guerra va venir «**la misèria**», de la qual la seva mare va començar a sortir amb una petita fàbrica de guix. Viuda e hijo de José Santacana, a la qual al poble li deien Ca la Viuda, que va prosperar gràcies a l'activitat constructora del Congrés Eucarístic i va acabar convertint-se en una gran empresa del sector.

Santacana conserva una foto del seu pare i una imatge de la devastació de la Gran

Josep Santacana, amb la foto del seu pare, que va morir el 17 de març de 1938.

Via amb l'eix d'un camió enmig de la ruïna —**debuscat moltes fotografies d'allò internets**— que potser podria ser el seu. La seva història diu gairebé més sobre què va passar a la memòria dels vençuts que sobre els fets en si mateixos. I del significat simbòlic que tenen, per a les persones que van viure aquells fets, els gestos de recuperació de la memòria històrica. «Recordo que a Vilobí hi havia la creu dels caiguts davant de la porta de l'església, amb el nom de la joia Santacana, a qui van matar els de l'FAI en el 36. De petit jo vela el seu nom i creia que aquell era el meu pare, fins que la meva mare em va dir que no, que el meu pare era dels altres. Jo no ho podia entendre, si al meu pare l'havien matat també! Després, quan va començar la democràcia, el primer ajuntament va treure la creu, però, en canvi, no van posar el nom dels morts de l'altre costat, hovan treure tot. I quan els altres havien estat allà 40 anys! Això no em va semblar bé».

Fa cinc anys, coincidint amb el 70è aniversari del bombardeig, es va inaugurar un monument davant del Col·liseum, on avui es recordarà les víctimes. **«A vegades el vaig a veure. Ho explico als meus néts, encara que no enten-
nen res. Són uns ferros que recorden l'explosió, i no la bomba,
que va caure més a prop de Balmes, no on hi ha el monu-
ment. Però em fa il·lusió que hi sigui. Va morir molta gent, i
almenys ara el meu pare té un monument».** ≡